

Lunds Universitet
Statsvetenskapliga Institutionen

STV 004
ht-05
Handledare: Maria Hedlund

Vetenskap och Makt

**En analys av två vetenskapliga paradigms skilda
maktlogiker**

Författare: Niclas Hagen

Abstract:

This essay analyse the relationships between scientific paradigms and different logics of power in the field of psychiatry, primarily in the fields of attention disorders of children and schizophrenia. In these two fields of psychiatric research and treatment, there exist two scientific paradigms, a biological/neuropsychiatric and a socialpsychological, working from different standpoints regarding questions of ontology, epistemology and theories of value. Drawing from Thomas Kuhns paradigmatic theory of science, and Michel Foucaults concept of power, this essay proposes that different paradigmatic standpoints gives rise to different logics of power. Relying on the concept of power/knowledge and different paradigmatic standpoints, the essay states that the biological/neuropsychiatric paradigm produces a biological individualising logic of power that fixes the individual to his/hers biological condition. This in contrast to the socialpsychological paradigm, which on the basis of its paradigmatic standpoints produces a social-group related logic of power. By connecting these different logics of power, with the role of the expertise and professions in the liberal-democratic state, the essay states that these two logics of power have profound effects in their different logics of operation.

Keywords: Scientific Paradigms, Power/Knowledge, Logic of Power, Expertise, logic of operation.

Antal Tecken (inklusive blanksteg): 84 852

Innehållsförteckning

Inledning...sid. 4

I. Vetenskapliga paradig...sid.5

1.1 Kuhns paradignteori...sid. 5

1.2 Textens psykiatriska kontext sett genom paradignteorins perspektiv...sid. 7

II. Syfte, frågeställningar, metodologiska frågor samt textens disponering...sid. 8

2.1 Textens syften och dess frågeställningar...sid. 8

2.2 Metodologiska frågor...sid. 8

2.3 Textens disponering...sid. 10

III. Det biologiska/neuropsykiatriska resp. det psykosociala paradigmet...sid.10

3.1 Det biologiska/neuropsykiatriska kontra det psykosociala paradigmet -Damp...sid. 11

3.2 Det biologiska/neuropsykiatriska kontra det psykosociala paradigmet – schizofreni...sid. 13

IV. Paradigmens maktteoretiska effekter – en skild maktlogik utifrån paradigmens ontologiska, epistemologiska och värde-teoretiska ställningstaganden ...sid. 16

4.1 Frågan om människan som ett objekt *för*kunskap och som ett subjekt *med* kunskap...sid. 16

4.2 Kunskap/makt...sid. 17

4.3 Paradigmens skilda ställningstaganden och dess skilda maktlogik...sid. 19

4.4 Paradigm, maktlogik samt expertis och professioner...sid. 22

V. Maktlogisk ”monopolisering”...sid.24

Diskussion...sid. 25

Referenser...sid. 28

Inledning

Det är för mig uppenbart att en av samhällsvetenskapens viktigaste utmaningar inför framtiden ligger i att undersöka relationen mellan politik och vetenskapliga representationer av människan. Detta påstår jag på grundval av en allt snabbare forskningsutveckling inom de olika "biovetenskaperna", som med en rasande fart presenterar nya resultat och biologiska tolkningsmodeller av människans natur, sjukdomar samt hennes beteende. Jag finner mot denna bakgrund en speciell relevans i att utöka förståelsen för de samhälleliga effekter som följer på *hur* olika människovetenskaper representerar mänskligt beteende. I Sverige har vi sett denna problematik visualiserad i samband med kontroversen kring den psykiatriska diagnosen DAMP. De läsare som följer samtidsdebatten kan inte ha missat hur denna vetenskapliga kontrovers utvecklades till en infekterad strid mellan DAMP-diagnosens förespråkare och dess vederläggare, en strid som under våren 2005 fick ett uppmärksammat rättsligt efterspel.

Vid första anblicken förefaller denna akademiska kontrovers främst beröra diagnosens *vetenskapliga* värde, och kontroversen har främst utspelats inom detta "ramverk". Emellertid fångar följande rader i Eva Kärfves *Hjärnspöken –DAMP och hotet mot folkhälsan* (Symposium 2001), mitt statsvetenskapliga/sociologiska intresse:

" En fullständigt ny typ av sjuklighet har kommit att dominera bilden av barns psykiatriska hälsa i Sverige. Det handlar inte om nya sjukdomar i ordets konventionella mening. Snarare rör det sig om en nyfunnen utvecklingsstörning... Propagandan för detta "tillstånds" existens och utbredning saknar faktiskt motstycke i den medicinska historien. En mycket liten grupp psykiatriker, som kallar sig neuropsykiatriker för att markera att de sysselsätter sig med en sjuklighet som utgår från människans biologi och ingenting annat, har lyckats slå ut alla konkurrerande förklaringar till varför barn uppför sig underligt, dåligt eller fel i en mängd situationer. Tanken att det skulle finnas miljöfaktorer som påverkar dessa barns beteenden, faktorer som skulle kunna sökas i familj eller skola eller i tidiga kamratkontakter och, på ett mer strukturellt plan, i barnets faktiska bestämning inom ett socialt och kulturellt definierat fält, uppfattas i dessa kretsar som hädisk och bekämpas därför i varje sammanhang " (Kärfve 2001 s. 13-14).

Vad är det som beskrivs i citatet ovan? Om vi skall tro Eva Kärfve, så har en liten grupp forskare/läkare har "utkonkurrerat" alternativa förklaringar av barns psykiska hälsa i Sverige. Denna "utkonkurrering" har medfört att en biologisk grundsyn i fråga om uppmärksamhetsstörningar hos barn har kommit att dominera den svenska barnpsykiatrin. Med andra ord, denna grupp forskare/läkare har "monopoliserat" delar av den svenska barnpsykiatrin med avseende på sin biologiska representation av barns psykiska hälsa. Min nyfikenhet ledde mig vidare till en nyutkommen bok på svenska om schizofreni, *Galenskapens Gåta* (Dualis 2005), där jag fann ännu ett kritiskt resonemang som menar att "den medicinska förklaringsmodellen för schizofreni har dominerat försöken att förstå och hjälpa orosfyllda och orosskapande människor alltför länge" (Read, Moscher & Bentall 2005 s. 19). Således ser vi likaledes, inom forskningen och behandlingen av denna sjukdom, hur en specifik vetenskaplig representation uppfattas att dominera, eller "monopolisera", ett forsknings och behandlingsområde inom psykiatrin. Är dessa frågor om hur mänskligt

beteende vetenskapligt representeras och specifika representationers ”monopolisering”, något som berör oss statsvetare/sociologer? Jag menar det, och som aspirerande maktteoretiker tänker jag främst på frågan om makt och maktutövning samt vad ett förhållande av vetenskaplig ”monopolisering” implicerar i relation till en maktteoretisk infallsvinkel? Och vad betyder detta samband mellan vetenskapliga representationer och makt gentemot den snabba forskningsutvecklingen inom ”biovetenskapen”? Jag kommer i föreliggande text att beröra alla dessa aspekter, i det att jag analyserar framväxten av skilda maktlogiker på grundval av divergerande vetenskapliga representationer av människan. Detta samband är textens tema, dess tematik. Innan jag preciserar textens syften och frågeställningar, behövs likväl någon form av vetenskapsteoretisk precisering som placerar in dessa vetenskapliga representationer i ett mer tydligt vetenskapsteoretiskt sammanhang.

I. Vetenskapliga Paradigm.

Avsikten med detta avsnitt är att företa en vetenskapsteoretisk precisering av föregående avsnitts vetenskapliga representationer. Denna föresats utförs enligt följande: Dels i allmänt hållet resonemang kring vetenskapen som helhet. Dels applicerat på de forsknings och behandlingsområden som textens maktteoretiska analys behandlar. En lämplig infallsvinkel för detta ändamål utgår från Thomas Kuhns paradigmteori, såsom denna teori presenteras och tolkas av Stig Lindholm i *Vetenskap, Verklighet och Paradigm* (Almqvist & Wiksell 1979) och Ian Hacking i *Historical Ontology* (Harvard University Press 2002).

1.1 Kuhns paradigmteori:

Thomas Kuhn inledde sin studiebanan inom fysiken, men gick senare över till vetenskapshistoria. Hans mest inflytelserika produktion är utan tvekan ”*The Structure of Scientific Revolutions*” (SSR), vars första upplaga utgavs 1962 (Lindholm 1979 s. 22). Ett av målen med SSR var att utmana det gängse tänkandet beträffande vetenskapens utvecklings och förändringsprocess. I allmänhetens, och för all del också i många forskares, ögon sker denna utveckling och förändring i form av en kumulativ förändring, inom vilken varje vetenskaplig förändring direkt anknyter till den föregående vetenskapliga kunskapsbasen (Ritzer 2000 s. 629). Enligt denna vedertagna uppfattning hade vetenskapen uppnått sin nuvarande kunskapsbas genom en långsam och stadigt växande kunskapsproduktion, en uppfattning som förkroppsligas genom Newtons yttrande:

” If I have seen further, it is because I stood on the shoulders of giants” (Ritzer 2000 s. 629).

Denna kumulativa perception av vetenskapens utveckling och förändringsprocess ansåg Kuhn som missvisande och felaktig. Även om han erkände de kumulativa perspektivens relevans i det vetenskapshistoriska sammanhanget, så menade Kuhn att de verkligt stora förändringarna inom (natur)vetenskapen snarare karakteriseras av en revolutionär dynamik. Kuhns avsikt med SSR var att presentera en teori för denna revolutionära dynamik, inom vilken det paradigmatiske begreppet och synsättet spelar en huvudroll. Enligt denna paradigmatiske tolkning av (natur) vetenskapen, så utgår vetenskapliga discipliner som inte befinner sig i ett utvecklingsskede från ett paradigm, dvs. ett vetenskapligt verk som utgör en konkret modell för verksamma forskare inom en vetenskaplig disciplin. Det vetenskapliga

paradigmet anger implicit hur forskningsområdet eller forskningsobjektet skall förstås, de teoretiska och metodologiska utgångspunkterna, samt kriterier för vad som anses som god vetenskap (Brante, Andersen, Korsnäs 2001 s. 233-234). Paradigmet bildar följaktligen en forskningstradition, där paradigmet förståelse och centrala problemställningar styr teoriutveckling och perception av yttervärlden, dvs. hur forskare verksamma inom paradigmet ontologiskt uppfattar omvärlden, samt epistemologiskt uppnår kunskap om densamma. För att beskriva dynamiken bakom den revolutionära förändrings och utvecklingsprocessen använder Kuhn, förutom paradigmbegreppet, också begreppen "Normalvetenskap", "Anomali", samt "Kris". Merparten av all vetenskaplig verksamhet kan karakteriseras som kumulativ, där verksamma forskare arbetar för att utvidga paradigmet kunskapsbas. Den normalvetenskapliga verksamheten är alltså inställd på att artikulera de fenomen och teorier som paradigmet redan förser dem med (Lindholm 1979 s. 27). Enligt Kuhn kommer detta normalvetenskapliga arbete förr eller senare resultera i anomalier, upptäckter som inte kan förklaras genom den paradigmatiska modellen. En ansamling av dessa anomalier resulterar i ett kristillstånd för det "regerande" forskningsparadigmet, vilket leder fram till en s.k. vetenskaplig revolution. Verkan av denna revolution är "störtandet" av det gamla paradigmet, till förmån för ett nytt vetenskapligt paradigm, inom vilket de uppkomna anomalierna ges en tillfredställande förklaring och förståelse.

Stig Lindholm liknar funktionen av dessa forskningsparadigm med en "glasögonfunktion", som genom sin slipning, färgning, form etc. *slipar, färgar och formar* essentiella bitar av vetenskapen. Följaktligen så *implicerar olika vetenskapliga paradigmen till ställningstaganden kring frågor av ontologisk, kunskapsteoretisk och värdeteoretisk karaktär* (Lindholm 1979 s. 54, 58). Denna implicering leder till den mest omdebatterade aspekten i Kuhns beskrivning av den vetenskapliga verksamheten, nämligen paradigmet *inkommensurabilitet*. Med detta begrepp anger Kuhn att i perioder av vetenskaplig utveckling, så existerar inga möjligheter att på ett rationellt och objektivt sätt välja mellan olika paradigmen. Några utanförstående, neutrala kriterier genom vilka man kan avgöra vilket paradigm som är det "bästa", sannaste, mest rationella finns helt enkelt inte, på grund av att paradigmen implicerar divergerande ontologiska, epistemologiska och värdeteoretiska ställningstaganden. De vetenskapliga revolutionerna kan därför förstås som irrationella val, eller teoretiska valsituationer som ytterst är baserade på sociala faktorer (Brante, Andersen, Korsnäs 2001 s. 233-234).

Paradigmat teorin inför alltså ett relativistiskt, irrationellt inslag i den vetenskapliga verksamheten, genom vilket denna verksamhet kan förstås och studeras som en *social verksamhet*, styrd av sociala faktorer. Enligt Ian Hacking skall vi dock inte förstå Kuhns position som idealistisk, som en person som menar att vårt medvetande och dess idéer determinerar vår värld (Hacking 2002 s. 42).

" Kuhn is not among those who challenge the absolute *existence of scientific entities or phenomena*, nor among those who query the truth conditions for theoretical propositions. Instead, he believes that the *classifications, categories, and possible descriptions* that we deploy are very much of our own devising" (Hacking 2002 s. 42. Min kursivering)

Våra olika sätt att klassificera, kategorisera eller representera den, för oss, utanförstående verkligheten utgör alltså paradigmat teorins kunskapsobjekt. Det Kuhn pekar på är hur dessa kategoriseringar och sätt att representera världen, i samband med de vetenskapliga

revolutionerna, förändras och bryts upp till förmån för nya system av kategoriseringar och representationer av verkligheten.

I samband med sina diskussioner kring detta ämne inför Ian Hacking följande, för föreliggande text, viktiga distinktion mellan naturvetenskaperna och vetenskaperna om människan:

” In natural science, our invention of categories does not ”really” change the way the world works. Even though we create new phenomena which did not exist before our scientific endeavours, we do so only with a license from the world (or so we think). But in social phenomena we may generate *kinds of people* and *kinds of action* as we devise new classifications and categories. My claim is that we “make up people” in a stronger sense than we “make up the world” (Hacking 2002 s. 40. Min kursivering).

Emedan naturvetarnas interaktion med omvärlden, via deras experimentella verksamhet, är ”licensierad” av naturen (så även genteknologiska ”interaktioner”), så är vetenskaperna om människan (till vilka jag räknar de delar av biologi och medicin som har människan som forskningsobjekt) tydligen mer ”kreativa” genom sina paradig, i det dessa genererar nya ”*typologier av människor*” och nya ”*sätt att agera*” gentemot dessa typologier. Vi ska nu återvända till en mer specifik diskussion, som applicerar detta breda och mer generella resonemang på textens psykiatriska sammanhang.

1.2 Textens psykiatriska kontext sett genom paradigmatteorins perspektiv:

Det väsentliga i textens psykiatriska kontext är konflikten mellan två forskningsparadigm, båda verksamma inom det psykiatriska forskningsfältet, varav det ena i en ”monopolställning” gentemot det andra paradigmat. Vi kan för enkelhetens skull, baserat på dess ontologiska, epistemologiska och värdeestetiska ställningstaganden, kalla dessa båda paradig för det *biologiska/neuropsykiatriska* respektive det *psykosociala* paradigmat. Ett av dessa paradig, det biologiska/neuropsykiatriska, är naturvetenskapligt förankrat inom det biologiska ämnesområdet, och det är dess ställningstaganden som ifrågasätts av Eva Kärfve och andra kritiker. Det är vidare två paradig som genom sina ontologiska, epistemologiska och värdeestetiska ställningstaganden bildar två skilda sätt att tolka och förklara de forsknings- och behandlingsområden som texten baserar sin maktteoretiska analys uppå. Denna divergens mellan de bägge paradigmens ställningstaganden är intressant visavi den vetenskapsteoretiska bakgrund som erbjuds i det psykiatriska forskningsfältet och av dess kunskapsobjekt (den mänskliga hjärnan). Hjärnans mer avancerade funktioner och dess komplexa samspel med omgivningen är fortfarande tämligen oklara, och jag menar att detta komplexa forskningsläge bidrar till det psykiatriska forskningsfältets höga grad av inkommensurabilitet.

Vi kan i dagens läge inte, och frågan är om detta överhuvudtaget är möjligt, objektivt och rationellt avgöra vilket av dessa bägge paradig som ”bäst” eller ”sannast” förklarar uppmärksamhetsstörningar hos barn (DAMP) och schizofreni. Vi måste utifrån detta ”inkommensurabla läge” förhålla oss vetenskapsteoretiskt öppna i förhållande till de bägge paradigmens ställningstaganden, och dessutom ställa oss tveksamma till varje försök att bortse från forskningsfältets inkommensurabilitet. Ställd mot denna vetenskapsteoretiska bakgrund skulle jag vilja beteckna en vetenskaplig ”monopolisering” som ett vetenskapligt paradigms dominans av ett forskningsfält karakteriserat av en hög grad av

inkommensurabilitet. Ett vetenskapsteoretiskt sakläge som medför att vi finner empiriska resultat som talar till bägge paradigmen fördel, och att vi svårligen kan förkasta endera paradigmen utifrån enbart en vetenskapsteoretisk bedömning.

I avsnitt nummer tre kommer jag att ge en djupare redogörelse för dessa båda paradigms innehåll, och deras respektive ställningstaganden beträffande DAMP och schizofreni.

II. Syfte, frågeställningar, metodologiska frågor samt textens disponering.

2.1 Textens syften och dess frågeställningar:

Föreliggande text syftar till följande: Dels som ett försök till en maktteoretisk analys av två, inom forsknings och behandlingsområdena uppmärksamhetsstörningar hos barn (DAMP) och schizofreni, verksamma vetenskapliga paradigmen. Dels, på grundval av denna maktteoretiska analys, till en problematisering och argumentering gentemot de "monopoliseringsförhållanden" som vi finner i förbindelse till dessa båda forsknings och behandlingsområden. Dessa båda syften fullgörs genom att texten besvarar följande frågeställningar:

- 1. Vilka maktteoretiska skillnader och effekter genererar det biologiska/neuropsykiatriska resp. det psykosociala paradigmet utifrån sina skilda ontologiska, kunskapsteoretiska och värdeteoretiska ställningstaganden.*
- 2. Vad innebär det "monopoliseringsförhållande" som vi ser inom forsknings och behandlingsområdena uppmärksamhetsstörningar hos barn och schizofreni, i relation till de maktteoretiska skillnader och effekter som respektive paradigms ställningstaganden genererar?*

2.2 Metodologiska frågor:

Textens tillvägagångssätt är en teoretisk integration, vilket i skenet av befintligt material, uppsatsformatets begränsade utrymme och det känsliga läge som råder efter 2005 års rättsliga efterspel, förefaller som det mest produktiva tillvägagångssättet för att besvara textens frågeställningar. Valet av de båda teoretiska bidragen utgår från textens syften och frågeställningar. För att besvara dessa frågeställningar avser jag att använda en kombination av två teoretiska bidrag, varav det ena av dessa båda bidrag utgörs av Thomas Kuhns paradigmatteori. Det andra bidraget utgörs av Michel Foucaults maktteoretiska utläggningar med utgångspunkt i hans kunskap/makt begrepp. Något som genomsyrar mycket av Foucaults författarskap är hans försök att förstå sammanhanget mellan vetenskaperna om människan och de praktiker eller verksamheter som framtvingar särskiljningar, klassificeringar av individer i det moderna samhället. Det är just detta sammanhang som, tillskillnad från en analys som utgår från "vem" som innehar makt eller utövar makt, ger oss förmågan till att urskilja de ofta diffusa och "maskerade" maktteoretiska effekter som följer på olika paradigmatiska ställningstaganden.

Ett alternativ till den "foucauldianska" infallsvinkeln är Jürgen Habermas arbeten om systemet, livsvärlden och systemets kolonisering av livsvärlden. Men där Habermas utgår från en dialektisk relation mellan livsvärlden och systemet, samt systemets distansering från dess korresponderande element i livsvärlden, så utgår mitt resonemang snarare från ett perspektiv som ser dessa element som resultatet av en kunskap/makt baserad produktion (Ritzer 2000 s. 544). Emedan Habermas perspektiv, i takt med systemets ökande rationalisering och komplexitet, antar en alltmer ökad differentiering också mellan de ingående strukturerna i systemet – i detta fall mellan vetenskap, teknik och det politiska området – så antar det "foucauldianska" perspektiv dessa strukturers intima sammankoppling (Ritzer 2000 s. 544). De skilda maktteoretiska effekter som genereras av de bägge paradigmen innebär, enligt mig, inte en ökad distansering mellan vetenskap och politikområdet, utan snarare just det omvända. Dessutom exemplifierar dessa maktteoretiska effekter *inte* på hur livsvärldens olika element utsätts för systemets kolonisering, utan snarare på dessa elements tillblivelse genom förhållandet mellan kunskap/makt. Dock utgör Habermas perspektiv om det kommunikativa handlandet ett godtagbart *handlingsprogram* för allmänhetens delaktighet i den snabba gen- och- bioteknologiska utvecklingen, exempelvis genom olika partipolitiska program som konsensuskonferenser, medborgargrupper etc.(Petersen & Bunton 2002 s. 188). Habermas perspektiv bildar dock inte det teoretiska verktyg som möjliggör en den maktteoretiska analys som föreliggande text avser att presentera.

Vi hittar i sociologen Mats Beronius verk *Den disciplinära maktens organisering* (Arkiv 1986) ett försök till applicering av Foucaults maktbegrepp och maktutövning i den organisationsteoretiska sammanhanget. Jag lutar delar av mitt resonemang på den tolkning kring makt och maktutövning som Beronius framför i detta verk. Jag har dessutom valt att använda av Hubert L. Dreyfus och Paul Rabinows *Michel Foucault –Beyond Structuralism and Hermeneutics* (University of Chicago Press 1983), ett verk som ofta tituleras som en introduktion till det "foucauldianska" tänkandet och författarskapet. Följaktligen är detta en analys som i vissa delar baseras på tolkningar av Foucaults fragmentariska "teori bygge", men där jag likväl kommer att illustrera och understryka essentiella delar av mina resonemang genom att citera tillämpliga delar av Foucaults egna författarskap. Jag kommer uteslutande att hämta detta material från en av de tre samlingsvolymerna, *Power* (The New Press 2000), med Foucaults arbeten som givits ut på engelska under namnet *Essential Works of Foucault* (The New Press 1997-2000).

Min sammanställning och redogörelse för respektive paradigms ställningstaganden grundas uteslutande på material från tre källor. Vi har redan mött Eva Kärfves *Hjärnsnöken –DAMP och hotet mot folkhälsan* (Symposium 2001). Kärfves kritiska granskning av DAMP-diagnosen och neuropsykiatri är en innehållsrik och uttrycksfull granskning av DAMP-diagnosens vetenskapliga värde, som dessutom behandlar en del av de aspekter som utgör temat för föreliggande text. Förutom Kärfves kritiska röst gentemot det biologiska/neuropsykiatriska paradigmet, så förekommer material från debatten kring schizofreni. En debatt som, med avseende på paradigmatiska ställningstaganden, uppvisar stora likheter och parallellitet med den svenska DAMP kontroversen. Jag väljer här att hämta mitt material från tidigare nämnda *Galenskapens Gåta*, i redaktion av den kliniska psykologen John Read samt psykiatriprofessorerna Loren R. Moscher och Richard Bentall. De är alla verksamma inom forskningen och behandlingen av schizofreni, och framlägger i sin bok ett kritiskt perspektiv på hur vår förståelse och förklaring av schizofrenin kommit att domineras av ett biologiskt perspektiv. Således grundas min sammanställning av det psykosociala

paradigmet på de likheter beträffande paradigmatiska ställningstaganden som jag urskiljer mellan dessa båda källor.

Det biologiska/neuropsykiatriska paradigmet ställningstaganden finner vi i ett överskådligt och sammanfattande format i *Barn och Ungdomspsykiatri* (Natur & Kultur 2000), en lärobok i barn och ungdomspsykiatri för läkare och blivande läkare i redaktion av Christopher Gillberg och Lars Hellgren. Som ”grundare” av DAMP-diagnosen uppfattar jag Gillbergs redaktion av denna bok som ett tydligt incitament för att använda detta verk för att sammanställa detta paradigms ställningstaganden beträffande både uppmärksamhetsstörningar hos barn och schizofreni. Jag vill framhålla att min sammanställning av respektive paradigms ställningstaganden utgår från föreliggande texts syften, det är en sammanställning som avser att fånga de mest framträdande skillnaderna mellan paradigms olika ställningstaganden, vars primära funktion är att bilda utgångspunkten för textens maktteoretiska analys.

Till sist, så vill jag poängtera att följande analys inte är menad som en kritisk granskning av endera paradigmen, så tillvida att jag s.a.s. ”håller dörren öppen” för båda paradigms ställningstaganden. Däremot försöker jag att påvisa de *maktteoretiska skillnader och effekter* som genereras av respektive paradigms ontologiska, epistemologiska och värdeteoretiska ställningstaganden. Den kritiska hållning som läsaren kan tänkas spåra i texten, är i första hand riktat mot dessa maktteoretiska effekter, och inte mot något enskilt paradigms vetenskapliga värde som sådant. För en sådan diskussion hänvisas läsaren till de kritiska källor som jag ovan angivit.

2.3 Textens disponering:

Jag avser att disponera texten enligt ovanstående frågeställningar, men med två tillägg till denna disposition. Dessa två tillägg är: Dels en fördjupad beskrivning av det biologiska/neuropsykiatriska och det psykosociala paradigms ontologiska, epistemologiska och värdeteoretiska ställningstaganden. Dels en avslutande sammanfattning och slutdiskussion, där jag dessutom kommer att föreslå ett antal relevanta frågor för framtida forskning.

III. Det biologiska/neuropsykiatriska resp. det psykosociala paradigmet.

I detta avsnitt kommer jag att redovisa det biologiska/neuropsykiatriska resp. det psykosociala paradigms ställningstaganden inom de aktuella forskningens -och- behandlingsområdena. Jag kommer i avsnitt fyra, i samband med min maktteoretiska analys, att ytterligare precisera dessa paradigmatiska ställningstaganden, men denna precisering sker mot den allmänna bakgrund som detta avsnitt är menat att tillhandahålla läsaren med. Jag kommer att disponera denna redovisning medelst att kontrastera respektive paradigms divergerande ställningstaganden inom respektive forsknings och behandlingsområde, vilket förefaller som den mest produktiva dispositionen för att åskådliggöra paradigms divergens. Jag kommer även i samband med redovisningen av uppmärksamhetsstörning hos barn (DAMP), att definiera den neuropsykiatriska inriktningen, såsom denna inriktning definieras i Kärfves *Hjärnspöken*. Min motivering för definitionens inkludering i texten är följande: Dels gentemot definitionens klargörande av den neuropsykiatriska inriktningens specificitet, och

termens användning i min formulering av ett biologiskt/neuropsykiatriskt paradigm. Dels gentemot att definitionen äger en giltighet visavi schizofrenin, där jag uppfattar likartade positioner i fråga om definitionens innehåll. Jag vidhåller att min användning av denna definition inte utgör något avsteg från min neutrala hållning gentemot respektive paradigm, då jag inte urskiljer själva definitionen, såsom Kärfve utformar denna, som icke nödvändigtvis kritisk.

3.1 Det biologiska/neuropsykiatriska kontra det psykosociala paradigmet – Damp:

DAMP (Deficits in Attention, Motorcontrol/Perception; dysfunktion i fråga om aktivitetskontroll, motorikkontroll och perception) är ett begrepp som används inom psykiatrin för att i olika situationer diagnostisera uppmärksamhetsstörningar hos barn (Gillberg & Hellgren 2000 s. 177). Uppmärksamhetsstörning är det centrala symptomet vid DAMP och den närliggande diagnosen ADHD, vilken kan yttra sig som koncentrationssvårigheter, att tankarna lätt kommer på avvägar och uppmärksamheten ideligen avleds (Beckman 2000 s.45). Ett annat framträdande drag är impulsivitet, en oförmåga att ge sig tid att tänka efter, eller föra ett resonemang kring följderna av en viss handling och lära sig utav erfarenheten. Detta impulsiva handlingssätt bidrar till att individen inte tillägnar sig de normer som finns hos andra människor och samhället i stort (Beckman 2000 s. 46). Snabba humörsvägningar ingår också i symptombilden, inom vilken vi också kan se brister i motorikkontroll uppträda. Barn med DAMP framställs ofta som klumpiga och har svårt att klara sådant som att knyta skosnören, äta snyggt eller vara med i bollspel. De perceptuella svårigheterna yttrar sig som att individen uppfattar och tolkar sinnesintryck annorlunda än andra, ofta i former av överkänslighet för vissa ljud, röriga mönster eller ojämnt sittande kläder. En sådan sak som svårigheter med att samordna öga-hand hänger sannolikt ihop med dessa motoriska och perceptuella svårigheter. Åtminstone hälften av alla barn med uppmärksamhetsstörningar har också skriv –och lässvårigheter eller andra inlärningssvårigheter (Beckman 2000 s. 48)

Vad innebär då egentligen neuropsykiatri? I Sverige används ofta termen neuropsykiatriska störningar eller funktionshinder för att beteckna uppmärksamhetsstörning (DAMP och/eller ADHD), Tourettes syndrom och autismspektrumstörningar. Termen kom till inom den svenska barnpsykiatrin bland dem som ville betona att barns psykiatriska symtom kan ha en bakgrund i biologiska orsaksfaktorer, och inte enbart går att förklara med hjälp av psykosociala orsaksfaktorer (Beckman 2000 s.29). Denna ”psykiatriska skola” kan sägas arbeta enligt följande grundsatser (hämtade från Kärfve 2001 s. 17):

1. Det mänskliga medvetandet existerar i första hand som en biprodukt av hjärnans aktivitet.
2. Mentala avvikelser härrör från störd hjärnfunktion.
3. Analys av konkreta tilldragelser i hjärnan, snarare än av okroppsliga tankeprocesser, ger störst möjlighet att diagnostisera psykiatrisk sjukdom.
4. Den mest effektiva behandlingen av psykiatrisk sjukdom åstadkoms genom modifiering av avvikande hjärnfunktioner.

Inriktningens specificitet är dess betoning av biologiska orsakssamband för att förklara och tolka psykiatriska symptom. Som nästa avsnitt kommer att visa, så delar neuropsykiatrin dessa utgångspunkter med den biologiska psykiatri som kommit att dominera tolkningen och förklaringarna av sjukdomen schizofreni. Neuropsykiatri tolkar jag således, för att knyta an till förbindelsen med schizofrenin, som en biologiskt inriktad psykiatri vars verksamhetsområde utgörs av uppmärksamhetsstörningar hos barn.

Vilka biologiska orsaksfaktorer tillskrivs som avgörande för uppkomst av DAMP i det biologiska/neuropsykiatriska paradigmet? Följande svar ges utav Christopher Gillberg och Max Frisk i läroboken *Barn och Ungdomspsykiatri* (Natur och Kultur 2000)

” För uppkomsten av många psykiska sjukdomar spelar ärftliga faktorer en avgörande roll. Detta är särskilt fallet för utvecklandet av autism, Aspergers syndrom, Tourettes syndrom, schizofreni och affektiv sjukdom. Även anorexia nervosa, DAMP/ADHD, borderlinetillstånd och tvångssyndrom har starka ärftliga rötter i vissa fall (Gillberg & Hellgren 2000 s. 27).

Den avgörande rollen spelar vår såkallade konstitution, som först och främst är barnets genetiska uppsättning (dess genotyp). Ibland inbegrips i konstitutionen också förvärvade och varaktiga särdrag hos individen, framkallade av en tidig hjärnskada eller annan form av ohälsa. Utöver ärftlighetsfaktorerna framhålls följaktligen också hjärnskador med olika etiologiska bakgrunder, och påverkan olika typer av miljögifter på CNS som orsaker till psykiska sjukdomar (Gillberg & Hellgren 2000 s. 25, 27). Intressant är dock resonemanget om vad som skall räknas som konstitutionella egenskaper:

” Till de konstitutionella egenskaperna räknas kroppsbyggnad, intellekt, karaktär och temperament. Vissa personlighetsdrag såsom aggressivitet, rädsla, ängslan, sinnesstämning och aktivitetsnivå är till stor del genetiskt determinerade egenskaper. Inom den konstitutionella genotypen ses även skillnaderna mellan flickor och pojkar samt skillnader mellan individer avseende utvecklingstakt” (Gillberg & Hellgren 2000 s. 24).

Alltså, människans mer *komplexa* sociala egenskaper är inte uteslutande ett resultat av individens interaktion med sin omgivning, utan är till stor del ett resultat av diverse biologiska orsaksfaktorer, framförallt ärftliga. Denna uppfattning tillerkänner jag som ett ontologiskt ställningstagande, ett ställningstagande som utgår från en biologisk deterministisk-reduktionistisk grundsyn på dessa komplexa egenskaper, och naturligtvis också för uppkomsten av uppmärksamhetsstörning. Vi kommer under nästa rubrik märka att detta deterministiska-reduktionistiska ontologiska ställningstagande återkommer i det biologiska/neuropsykiatriska paradigmet argumentation kring schizofrenins orsaksfaktorer. Den behandling som föreskrivs beträffande DAMP är, enligt Carina Gillberg i *Barn och Ungdomspsykiatri*, en attitydpåverkan inom familj, skola och samhälle. Denna attitydpåverkan innebär en informering till alla berörda parter om tillståndet och prognos, förekomst samt försök till en acceptans om barns biologiska olikheter. Vidare habiliteringsinsatser till den berörda familjen och barnet, vilka kan bestå i råd, stöd, hjälpmedel och motoriska träning. Vi ser dessutom att pedagogiska stödåtgärder förespråkas, och i vissa fall även farmakoterapi (Gillberg & Hellgren 2000 s. 186).

Hur ser då Eva Kärfve på det biologiska/neuropsykiatriska paradigmet orsaksfaktorer i fråga om uppmärksamhetsstörningar hos barn?

Vi möter en liknande kritik som hos Read, Moscher & Bentall i *Galenskapens Gåta* (se nästa rubrik) när Kärfve påpekar att den svenska neuropsykiatri tillbakavisar psykosociala förklaringar ”som tänkbara alternativ” (Kärfve 2001 s. 18). Inte heller förespråkas någon form av differentialdiagnostik för att utesluta alternativa diagnoser, exempelvis sådana diagnoser som tar miljön eller kombinationen genetik/miljö som utgångspunkt. Om vi ska tro Eva Kärfve, så kan vi inte någonstans i den neuropsykiatriska litteraturen kring DAMP finna uppgifter om att ett sjukt barn skulle ha kunnat ådra sig de aktuella störningarna enbart på grund av miljömässiga eller psykosociala skäl (Kärfve 2001 s. 18). De ärftliga faktorernas kausalitet motiveras enligt det biologiska/neuropsykiatriska paradigmet genom tvilling och adoptionsstudier. Dock menar Kärfve att något bevis för sådana ärftliga orsaksfaktorer inte föreligger, helt enkelt för några tvilling och adoptionsstudier inte gjorts kring DAMP (Kärfve 2001 s. 96). Detsamma gäller, enligt Kärfve, för att tillskriva någon form av hjärnskada som orsaksfaktor för DAMP, och Kärfve stödjer sig på forskning utförd av den välkände engelske barnpsykiatrikern Michael Rutter, som visar att det överhuvudtaget inte går att upptäcka något samband mellan organiska hjärndysfunktioner och speciella beteenden (Kärfve 2001 s. 95). Kärfves kritik av de psykosociala orsaksfaktorernas frånvaro i det biologiska/neuropsykiatriska paradigmet har vi redan berört, men vi ska göra ytterligare en exemplifiering som visar på divergensen mellan de bägge paradigmerna. Familjen har enligt båda paradigmerna en betydelsefull roll, men de tolkar denna roll på olika sätt. I det biologiska/neuropsykiatriska paradigmet har denna ”sociala enhet” ingen *grundläggande* roll för uppkomsten av DAMP, det är den dysfunktionella hjärnan som ges en primär kausalitet för att förklara en ansträngd familjesituation (Kärfve 2001 s. 97-98). Det är s.a.s. biologin som genererar den psykosociala dysfunktion, *snarare än tvärtom*, som det psykosociala paradigmet föreslår som en alternativ orsaksfaktor (Se nästa rubrik, citat av John Read samt Richard Bentall). Vi går nu över till schizofrenin.

3.2 Det biologiska/neuropsykiatriska kontra det psykosociala paradigmet - schizofreni:

Vi inleder med det psykosociala paradigmet kritiska förhållningssätt gentemot ett biologiskt deterministiskt-reduktionistiskt ontologiskt ställningstagande med avseende på orsaksfaktorerna för uppkomst av schizofreni. I första kapitlet till *Galenskapens Gåta* hävdar bokens redaktörer följande:

”Föreställningen att ”psykisk sjukdom är som vilken annan sjukdom som helst”, som förkunnas av den biologiskt inriktade psykiatri och läkemedelsindustrin, stöds inte av forskningen och är till mycket stor skada för dem som fått den psykiatriska etiketten, som är den mest stigmatiserande av alla. Den ”medicinska förklaringsmodellen... är skyldig till en obefogad och destruktiv pessimism gällande möjligheterna till ”tillfrisknande”, och den har ignorerat –eller till och med aktivt avvisat en diskussion om –vad som faktiskt pågår i de här människornas liv, i deras familjer och i de samhällen de lever (Read, Moscher & Bentall 2005 s. 19).

Enligt en av redaktörerna, John Read, återkommer tre ståndpunkter i litteraturgenomgångar, läroböcker och informationsbroschyrer för att visa att sjukdomen har en biologisk grund. För det första, hävdas att schizofreni förekommer lika ofta i alla länder.

För det andra, att de schizofrenas hjärnor är *avvikande*, och för det tredje, att det finns en *ärfelig disposition* till sjukdomen (Read, Moscher & Bentall 2005 s. 73). Dessa tre ståndpunkter tillbakavisas, och man hävdar att det inte finns någon vetenskaplig grund för att påstå att schizofreni skulle vara lika utbredd i alla populationer, undersökningar visar däremot på en verklig variation i sjukdomens fördelning (Read, Moscher & Bentall 2005 s. 74-75). Något, enligt Read, som talar till förmån för att sociokulturella faktorer är relevanta i orsakssambandet för sjukdomens uppkomst. Vidare, så tillbakavisas teorin om den "avvikande hjärnan", genom att peka på det logiska fel som uppstår i de resonemang som knyter schizofrenins uppkomst till någon form av strukturell avvikelse i hjärnan (Read, Moscher & Bentall 2005 s. 75-76). Detta logiska fel kan, återigen enligt John Read, sammanfattas på följande sätt:

" Den biologiskt inriktade psykiatrin letar efter patologiska förändringar, och de flesta författare antar okritiskt att sådana förändringar de finner nödvändigtvis är primära. Det finns ingen anledning att tro det... Eftersom det psykiska fungerandet har en fysisk motsvarighet, kan det som händer i hjärnan mycket väl vara initierat av personens psykiska tillstånd" (Read, Moscher & Bentall 2005 s. 76)

En annan av redaktörerna, Richard Bentall, påminner oss om följande:

" Eftersom våra hjärnor påverkas av våra upplevelser, kan ofta en ovanlig storlek på de anatomiska delarna, egenartade aktiviteter i neuronerna när vi utför olika uppgifter, eller egenheter i den biokemiska överföringen mellan neuroner, lika gärna bero på miljöns påverkan som på biologiska faktorer som tidig hjärnskada, virus eller endogena neurotoxiner (Read, Moscher & Bentall 2005 s. 76).

Beträffande det tredje orsakssambandet, schizofrenins genetiska grund, så avvisas också detta samband i *Galenskapens Gåta* med argumentet att resultaten från släkt-, tvilling- och adoptionsstudier inte ger några belägg för ett genetiskt orsakssamband. Enligt Jay Joseph, en av bokens medverkande författare, så visar dessa studier att tillgängliga data inte ger mycket stöd för ett antagande om ett genetiskt orsakssamband eller ärfelig disposition för schizofreni. Inte heller har sökandet efter specifika "schizofrenigener" presenterat några direkta bevis för förekomsten av sådana specifika gener (Read, Moscher & Bentall 2005 s. 84). I kapitel 7 sammanfattar Joseph sin kritiska granskning av de eventuella genetiska orsakssambanden på följande sätt:

" Att schizofreni har ärfliga orsaker anses vara ett bevisat faktum inom psykiatrin, vilket säger mycket om hur man misslyckats med att granska sina egna forskningsmetoder och de antaganden som gjorts. I oräkneliga läroböcker i psykiatri, psykologi och liknande ämnen finner man samma okritiska anammande av de slutsatser tvilling- och adoptionsforskarna drog. Få läroböcker ger en riktig presentation av de bevis som stöder den genetiska positionen, och bara en handfull försöker göra någon form av kritisk analys" (Read, Moscher & Bentall 2005 s. 99).

Den springande punkten i Read, Moscher & Bentalls kritiska argumentering är att de symptom som vi i allmänhet förknippar med sjukdomen schizofreni, *inte* är några symptom på en somatisk medicinsk sjukdom. De menar att den biologiska medicinska sjukdomskategoriseringen har medfört att den forskning som betonar psykosociala faktorer (stress, traumatiserande händelser, fattigdom, rasism osv.) i sina förklaringar av dessa

symptom, har ignorerats eller rent av förhånats av den biologiskt inriktade psykiatri och läkemedelsindustrin (Read, Moscher & Bentall 2005 s. 19-21). De menar vidare att det biologiska orsakssambandet och den medicinska sjukdomskategoriseringen implicerar automatiskt en enkelriktad behandlingslösning av dessa symptom, baserad på psykofarmaka. Dessutom så menar Read, Moscher & Bentall att det biologiskt/medicinska paradigmet implicerar den vilseledande slutsatsen att psykosociala förebyggande åtgärder är lönlösa, vilket ger den politiska auktoriteten en god ursäkt ”för att inte göra någonting” (Read, Moscher & Bentall 2005 s. 22).

Som ett alternativ framhåller författarna olika forskningsbaserade psykosociala alternativ, framförallt terapeutiska åtgärder (familjeterapeutiska, och psykodynamiska och kognitiva terapier), vilka, enligt detta psykosociala paradigm, ger en reell möjlighet till en djupare förståelse av de drabbade individernas och deras familjers livssituation och behov (Read, Moscher & Bentall 2005 s. 21-22).

Dessa åsikter tillbakavisas givetvis av företrädare för det biologiska/neuropsykiatriska synsättet. Så här skriver exempelvis läkaren Henrik Pelling angående schizofreni i *Barn och Ungdomspsykiatri*:

” Hypoteser om att en traumatisk uppväxtmiljö, eller specifika kvaliteter vad gäller familjeinteraktion, skulle förorsaka schizofreni har inte funnit stöd i forskningen. Dessvärre får denna seglivade myt näring genom film – och litteraturskildringar där individer, vars personlighet splittrats upp pga. extrema psykiska trauman, kallas för schizofrena... Gemensamt för de flesta somatiska och psykiska sjukdomar är att anlag eller skador är en grundförutsättning för tillståndets uppkomst, och att sedan psykosociala faktorer har stor betydelse för sjukdomsförloppet (Gillberg & Hellgren s. 270).

Hjärnskador och gener, eller vår konstitution, har alltså ett kausalt företräde framför de mer miljömässiga faktorerna enligt ”biologisterna”. Deras ontologiska ställningstagande är som sagt, deterministiskt-reduktionistiskt beträffande uppkomst av psykisk sjukdom samt våra mer komplexa sociala egenskaper (människan som utpräglad ”biologisk varelse”, styrd av en biologisk kausalitet). Följaktligen följer på detta ställningstagande en epistemologisk inriktning som betonar studiet av ärftlighetsfaktorer och patologiska förändringar i hjärnan för att uppnå kunskap om DAMP och schizofreni. Vidare följer som värdeteoretisk ståndpunkt att den mest effektiva behandlingen av psykiatrisk sjukdom åstadkoms genom modifiering av avvikande hjärnfunktioner.

Vi kan ställa dessa paradigmatiske ställningstaganden i motsats till det psykosociala paradigmet, vars ontologiska ställningstagande utgår från den sociala och samhällsliga ”sfären”, och denna ”sfärs” kausalitet, både beträffande uppkomst av DAMP och schizofreni samt våra komplexa sociala egenskaper (människan som utpräglad ”social varelse”, styrd av sociala faktorerens kausalitet). Detta paradigms epistemologiska inriktning fokuseras sålunda mot ett studium av denna sociala och samhällsliga ”sfär” för att uppnå kunskap om de psykiatriska störningar och sjukdomstillstånd som texten innefattar. Som värdeteoretisk ståndpunkt följer den terapeutiska behandlingsinriktningen gentemot den berörda individen och dennes omgivande familj samt arbete för samhällslig påverkan för att undanröja samhällsliga orsaksfaktorer.

Min förhoppning är att läsaren nu har en grundläggande uppfattning om de bägge paradigmens skilda ställningstaganden. Vi ska i nästa avsnitt gå in på textens centrala

argumentering, vilken är att förbinda dessa paradigmatiska ställningstaganden med en maktteoretisk diskussion utifrån Michel Foucaults kunskap/makt begrepp.

IV. Paradigmens maktteoretiska effekter – en skild maktlogik utifrån paradigmen ontologiska, epistemologiska och värde-teoretiska ställningstaganden.

Följande citat ur Kärfves *Hjärnsnöken* speglar mycket väl de maktteoretiska effekter som detta avsnitt skall befatta sig med:

” Men DAMP-teorins analys säger att det måste vara individen som är patologisk, inte kulturen. Barn strandsätts av jäktade eller inkapabla föräldrar framför teveapparater i åtskilliga timmar varje dag; med det är det egna, medfödda kognitiva bristerna som gör att dessa barn tittar och tar skada. Genom att förlägga orsaken till lidandet hos den ”sårbarheten” visar man att skjutvapen och våldskultur inte går att göra något åt. Men inte bara det: det finns ingen anledning att ens försöka kontrollera till exempel den kommersiella våldskulturen, eftersom den faktiskt är utan skuld. Friska barn tar inte skada.” (Kärfve 2001 s. 115)

Inbäddat i detta citat finner vi formuleringar som konceptualiserar de skilda makteffekter som de bägge paradigmen genererar utifrån sina ontologiska, epistemologiska och värde-teoretiska ställningstaganden. Ytterst berör dessa aspekter frågan om människans parallella existens som ett objekt för kunskap och ett subjekt med kunskap. En position som individen har antagit i takt med att vi genom människovetenskaperna inledde vårt sökande efter självkänedom, och därigenom ökade vår förmåga till att på olika sätt att representera oss själva. Under de första två rubrikerna presenteras två tämligen abstrakta resonemang, som båda bildar det nödvändiga idéunderlaget för den diskussion som följer under avsnittets två sista rubriker. Jag inleder med att fundera runt konsekvenserna av vårt sökande efter ”självkänedom”, ett sökande som, enligt Foucault, inledes i samband med etableringen av människovetenskaperna.

4.1 Frågan om människan som ett objekt för kunskap och som ett subjekt med kunskap:

Sociologen Mats Beronius pekar på att en stor del av Foucaults författarskap har ägnats åt att analysera sådana praktiker som i vår kultur medverkat till att forma den moderna individen till både ett objekt för kunskaper och till ett subjekt med kunskaper. För Foucault är denna dubbla position framförallt ett resultat av en relation mellan kunskap, framförallt den vetenskapliga kunskapen, och makt. Följande citat illustrerar kopplingen mellan en objektiverande maktutövning samt den subjektivering, eller internalisering, som frambringar individens dubbla samhällsposition:

” This form of power that applies itself to immediate everyday life categorizes the individual, marks him by his own individuality, attaches him to his own identity, imposes a law of truth on him that he must recognize and others have to recognize in him. It is a form of power that makes individuals subjects. There are two meanings of the word “subject”: subject to someone else by control and dependence, and tied to his own identity by a conscience or self-knowledge. Both meanings suggest a form of power that subjugates and makes subject to” (Foucault 1994 s. 331)

Foucaults kunskapsobjekt utgörs främst av de objektiverande praktiker där makt och kunskap korsar varandra och där våra vetenskaper om människan fabriceras (Beronius 1986 s. 20). Som Mats Beronius påpekar, så innebär detta att subjektet inte suveränt kan välja sina egna vetandeprocedurer, att vi s.a.s. inte fullständigt fritt kan välja våra egna representationer. Snarare är det subjektet som får ”stiga in i” och bli ”producerat” av olika representationer som människans sökande efter självkänedom genererat under tidens gång. Denna självkänedom har, enligt Beronius, öppnat ett speciellt kunskapsutrymme karakteriserat av insikt och ljus; human och socialvetenskaperna (Beronius 1986 s. 13-20). Herbert Dreyfus och Paul Rabinow uttrycker detta sakläge på följande sätt:

”The modern individual –objectified, analyzed, fixed –is a historical achievement. There is no universal person on whom power has performed its operations and knowledge, its inquires. Rather, the individual is the effect and object of a certain crossing of power and knowledge. He is the product of the complex strategic developments in the field of power and the multiple developments in the human sciences” (Dreyfus & Rabinow 1983 s. 159-160)

Vetenskapen är genom sin vetenskapliga metodologi det primärt auktoriserade förnuftiga medlet att representera oss själva och vår värld. Vad som står på spel i samhället är inte bara subjektets eller individens bildning och kultivering, utan också de vetenskapliga representationernas (paradigmen) kamp om hegemonin över alla andra idéer i samhället. Beronius framhåller denna kamp som en kamp, där staten ofta spelar en avgörande roll som den instans som bidrar till att materialisera vetenskapens hegemoni (Beronius 1986 s. 13, 21). Men vi kan, utifrån textens psykiatriska kontext, också notera att denna kamp eller detta maktspel inte bara existerar mellan vetenskap och icke-vetenskap, utan dessutom mellan vetenskap och vetenskap.

Den centrala faktorn i dessa objektiverings och subjektiveringsprocesser är makt och maktutövning, och frågan om hur makt utövas i den liberala-demokratiska staten. Vi ska under nästa rubrik betrakta hur makt och maktutövning förstås i den ”foucauldianska” maktteoretiska analysen.

4.2 Kunskap/makt:

Det radikala i Foucaults ontologiska konception av maktens natur är att den inte skall betraktas i någon substantiell eller essentiell form, dvs. makt är inte ett ting eller objekt som på olika sätt innehas eller ”erövrar” (Beronius 1986 s.22). Istället förlägger Foucault maktens ontologi i själva utövandet:

” Power exists only as exercised by someone by others... In effect, what defines a relationship of power is that it is a mode of action that does not act directly and immediately on others. In stead, it acts upon their actions; an action upon an action, on possible or actual future or present actions...The exercise of power is a “conduct of conduct” and a management of possibilities” (Foucault 1994 s. 340-341)

Makt och maktutövning är frågan om *på vilka sätt vissa handlingar och praktiker kan strukturera andra möjliga handlingars och praktikers utrymme*, och följaktligen inte enbart en fråga om den substantiella maktformens direkta mekanistiska påverkan, eller dess innehavare.

Följden av denna ontologiska avskrivning av maktens substantiella form, blir hänvisningen till en epistemologi som inriktas på hur denna utövning utformas. Vi skall således i denna teoretiska infallsvinkel inte koncentrera oss på att identifiera "vem" som har och utövar makt, istället skall vi studera maktens logik och mekanismer (Foucault 1994b s. 342, Beronius 1986 s. 23). Centralt för denna förståelse av maktens logik är tankesättet att makt och kunskap är något som innehåller *varandra*. Det finns ingen maktrelation som inte korresponderar mot någon kunskap, och tvärtom. Jag vill att läsaren, vid denna tidpunkt i analysen, skall notera att makten och maktutövningens logik uppstår via den vetenskapliga kunskapen om oss själva, och att kombination mellan kunskap/makt stipulerar paradigmens maktteoretiska roll. Hur denna stipulering teoretiskt skall vederfaras återkommer jag till under nästa rubrik, i samband med att jag avhandlar hur en divergerande maktlogik uppstår ur de aktuella paradigmens skilda ställningstaganden.

Därför är den moderna människans existens som ett objekt för kunskap och ett subjekt med kunskap, en existens som också *per automatik* innefattar makt och maktrelationer. Det är dessutom en existens där denna dubbla position har kommit att spela en allt viktigare roll i olika praktiker som går ut på att specificera, klassificera, kontrollera samt administrera människor i det moderna samhället (Beronius 1986 s.18). Inbegripet i vårt sökande efter självkänedom ligger alltså en ordnande eller disciplinerande kraft (makt), som utifrån kunskapen om oss själva skiljer förnuft från icke-förnuft, normalt från patologiskt och avvikare från icke-avvikare etc. Så var exempelvis inspärningen av vansinniga, kriminella och andra avvikare en maktutövning vars grund vilar på den kunskapsrelaterade definitionen på dessa individer som "oförnuftiga" samt på en förståelse för vad dessa "tillstånd" egentligen "är". Vidare, så var den svenska steriliseringspolitikens maktutövning inte möjlig utan genetikens representationer av ärftligheten, vilka föreskrev vissa individer som bärare av undermåliga arvsanlag, i behov av sterilisering för nationens och sitt eget bästa (Paul 1995 s. 40-49).

Detta förhållande mellan kunskap/makt har som sin konsekvens att vi inte endast kan innefatta maktens repressiva karaktär i våra maktanalyser, utan dessutom se till dess produktiva och innovativa sidor. Vi minns Ian Hackings observation om hur kunskap genererar nya "*typologier av människor*" och nya "*sätt att agera*" gentemot dessa typologier. Eller som Steven Lukes sammanfattar begreppet kunskap/makt och maktens repressiva och produktiva sidor:

"...that if power is to be effective, those subject to it must be rendered susceptible to its effects. Repression is "negative", presumably, in saying "no": it prohibits and constrains, setting limits to what agents do and might desire. "Production" is "positive": power in this sense traverses and *produces things*, it induces pleasure, forms *knowledge*, it produces *discourse*. More specifically, it *produces "subjects"*, forging their character and "*normalizing them*", rendering them capable of and willing to adhere to norms of sanity, health, sexuality and other forms of propriety" (Lukes 2005 s. 91. Min kursivering).

En observation och sammanfattning, som båda förkroppsligar den maktteoretiska ontologi som denna text arbetar utifrån. Vilka samband existerar mellan denna och föregående rubriks abstrakta resonemang, och frågan om skillnader och maktteoretiska effekter av de två vetenskapliga paradigmens ontologiska, epistemologiska samt värdeteoretiska

ställningstaganden? Under nästa rubrik skall vi undersöka hur dessa paradigmer genererar olika maktlogiska effekter med hänseende på dessa ställningstaganden.

4.3 Paradigmens skilda ställningstaganden och dess skilda maktlogik:

Den individ som uppvisar de symptom vilka korresponderar mot DAMP-diagnosen och schizofreni objektivteras i det biologiska/neuropsykiatriska paradigmet utifrån ett biologiskt ramverk. Den amerikanska sociologen Dorothy Nelkin och psykiatrikern Laurence Tancredi fångar träffande det biologiska/neuropsykiatriska paradigmet ställningstaganden i följande passage, hämtat från boken *Dangerous Diagnostics –The Social Power of Biological Information* (University of Chicago Press 1994). De skriver, med avseende på forskningsutvecklingen inom genetik och neurobiologi att:

”Centred on the importance of biology in *predicting future behaviour and health*, this research appears to reduce human behaviour to *objective biological determinants that are waiting to be discovered*. It presents an image of the body and mind as machinelike “systems” that can be visualized on a computer screen and understood simply by deciphering a code” (Nelkin & Tancredi 1994 s. 15. Mina kursiveringar).

Vilka maktteoretiska effekter genererar dessa ställningstaganden med hänsyn till avsnittets två föregående rubriker? Återigen en passage från *Dangerous Diagnostics* :

”These metaphors of the body and mind have, in effect, objectified the person, who becomes less an individual than a set of mechanical parts or chemical processes that can be calibrated and well defined. This objective image of the person has encouraged the use of biological tests as means of classification and as instruments of control” (Nelkin & Tancredi 1994 s. 17)

Den moderna individens dubbla position blir utifrån detta paradigms ställningstaganden en *biologisk maktlogisk position*, utifrån vilken individen förklaras, förstås samt styrs av samhället och individen själv. Det är en position som innebär en *biologisk individualiserande maktlogik*, i den meningen att paradigmet ställningstaganden primärt föreskriver orsakssamband och behandlingsstrategier till den drabbades individuella biologiska särdrag, och inte till dennes miljö eller levnadsförhållanden. Om vi formulerar denna ståndpunkt utifrån textens maktteoretiska definition, så följer på denna definition att texten resonerar om hur paradigmatiske ställningstaganden strukturerar andra möjliga, ”externa” och ”interna”, handlingars och praktikers utrymme. Vi pratar alltså, med Ian Hacking's vokabulär, om biologiska ”typologier av människor” och biologiska ”sätt att agera” gentemot dessa typologier. Och jag vill göra klart att jag i detta sätt att resonera inte enbart inbegriper ett ”externt” agerande från olika centrala institutionella instanser, såsom sjukvård, socialtjänst etc. Jag menar, utifrån mitt resonemang under avsnittets föregående rubriker, att dessa biologiska ”sätt att agera” också verkar genom vår självförståelse (ett subjekt med kunskaper).

Denna individualiserande maktlogik materialiseras konkret i de stödstrategier som föreskrivs för individer som uppvisar symptom korresponderande mot DAMP-diagnosen. Dessa stödåtgärder består av en attitydpåverkan inom familj, skola och samhälle. En attitydpåverkan som innebär information till alla berörda parter om tillståndet, dess prognos samt försök till acceptans om barns biologiska olikheter. Vidare habiliteringsinsatser till det

berörda barnet och dess familj, vilka består i råd, stöd, hjälpmedel, motorisk träning, pedagogiska stödåtgärder, och ibland även farmakoterapi (Gillberg & Hellgren 2000 s. 186). Vi ser liknande strategier beträffande schizofreni, exempelvis påtalar Henrik Pelling i *Barn och Ungdomspsykiatri* följande:

”Eftersom något bra recept på ”bot” inte hittats så har metoder som går ut på att mobilisera patienten och anhöriga betonats...Forskning har bekräftat de goda behandlingsresultaten då anhöriga lärt sig att sänka känslotrycket i familjen, och då patienterna lärt sig strategier att undvika emotionell överbelastning och att inte utsätta sig för allt för många samtidigt intryck...Krisstöd och fortlöpande undervisning om sätt att hantera sjukdomen, både för patient och anhöriga, går hand i hand med praktiska åtgärder för att reducera alla stressfaktorer som förvärrar sjukdomen...Medicinering är ofta en förutsättning för att den övriga psykologiska behandlingen skall fungera” (Gillberg & Hellgren s. 271-272)

Notera följande aspekter i dessa behandlingsstrategier: Dels hur alla dessa strategier för de inblandade parterna struktureras utifrån det biologiska/neuropsykiatriska paradigmet ontologiska ställningstagande om det biologiska orsakssambandens primära värde framför de psykosociala och samhällsliga. Dessa psykosociala faktorer (stress, känslotryck etc.) ses ju av detta paradigm som utlösande, snarare än som underliggande orsaker i sig själv. Dels att den enskilde individen inträder i en rad olika sammanhang som alla struktureras av paradigmet ställningstaganden, detta i form habiliteringsinsatser, fortlöpande undervisning, medicinering, acceptans av biologiska skillnader och tagande av eget ansvar för att undvika utlösande faktorer, exempelvis emotionell överbelastning. Jag menar, utan att för den skull avskriva riktigheten i detta, att vi i detta sammanhang kan tala om ett psykopedagogiskt program på grundval av vad paradigmet ställningstaganden föreskriver. Och att detta psykopedagogiska program framförallt får sin verkansgrad ur den enskilda *individen och dennes biologiska tillstånd*. I denna biologiska maktlogik fixeras individen på grundval av sina biologiska grundförutsättningar (för andra, för sig själv, av/i samhället), i diverse relationer och praktiker som alla utgår från detta biologiska grundtillstånd (genetiska faktorer, hjärnskador etc.). Det är i denna mening som jag menar att vi kan tala om en biologisk individualiserande maktlogik.

Vi kan kontrastera denna maktlogik med den logik som genereras utifrån det psykosociala paradigmet ställningstaganden.

En av mina maktteoretiska poänger är att även detta paradigm innebär ett förhållande av kunskap/makt, där specifika symptom förklaras och behandlas utifrån detta paradigms ställningstaganden. Sålunda rymmer den psykodynamiska individualterapien, på grundval av de specifika psykosociala ställningstaganden som denna behandlingsstrategi utgår ifrån, också en dubbel position för den människa som genomgår denna behandlingsform för sina mentala problem. I detta fall pratar vi om en infallsvinkel som förklarar dessa mentala problem genom psykodynamiska orsakssamband (bortträngning, överföringsmekanismer, barndomstrauman, psykologiska försvar), snarare än genetiska faktorer. På samma sätt ses att specifika psykosociala ställningstaganden inom den familjeterapeutiska skolan föreskriver företeelser som ”kommunikationssvårigheter” och ”pseudoenighet” som delaktiga orsakssamband för uppkomst av schizofreni (Read, Moscher & Bentall 2005 s. 268-271).

Vi pratar alltså fortfarande om ”olika sätt” att förstå oss själva, fortfarande om en maktrelationell position för varje individ som ett objekt för kunskap, och ett subjekt med kunskaper. Följande citat om behandlingsmetoden systematisk familjebehandling illustrerar

hur denna psykosociala maktutövning strukturerar andra möjliga handlingar, eller praktikers, utrymme:

”Den viktigaste målsättningen i denna behandling är att *mjuka upp* de individuella familjemedlemmarnas rigida och oförenliga ställningstaganden. Att hjälpa familjer att *lära sig* nya sätt att hantera konflikter inom familjen är väsentligt” (Read, Moscher & Bentall 2005 s. 355. Min kursivering)

Men tillskillnad från det biologiska/neuropsykiatriska paradigmet individualiserande biologiska maktlogik, talar vi i detta fall om en *social-grupprelaterad* maktlogik. Som jag redovisat tidigare, så finner vi i detta paradigm ett ontologiskt ställningstagande som leder till psykosociala orsakssamband eller modeller för att förklara uppkomsten av DAMP och schizofreni. Man betonar sådana faktorer som stress, inom och utomfamiljära trauman, fattigdom, rasism, sexism (Read, Moscher & Bentall 2005 s. 21). Vi pratar alltså om ett införande av olika sociala, miljömässiga och politiska orsaksfaktorer, vilka medför en objektivisering och subjektivisering som primärt inbegriper individens sociala och samhälleliga kontext.

Det är sålunda den ”sociala sfärens” processer eller förhållanden som struktureras, eller föreslås struktureras, i den maktlogik som förestavas av detta paradigms ställningstaganden. Den identifierade mentala störningen eller sjukdomstillståndet (i den mån man nu kan tala om sådana enligt detta paradigm) isoleras inte vid den ”drabbade” individen, då orsakssambanden för uppkomsten av störningen eller sjukdomen *vidarebefordras* från den berörda individen till den omgivande gruppen och samhället som helhet. Vi låter återigen Eva Kärfve illustrera, med avseende på alternativ till det biologiska/neuropsykiatriska paradigmet behandlingsåtgärder:

” Att prioritera barnens miljö -skola, bostadskvarter –är bara *ett* av dessa alternativ. Att som Anne Knudsen manar, återuppväcka den barnsliga barndomen är ett annat. Att ge de vuxna möjligheter att leva goda liv för att kunna ombesörja de goda hem, som man kräver av dem, är ett annat. Att fördela gemensamma tillgångar till människor i de områden som hittills fått stå tillbaka är också ett gott alternativ” (Kärfve 2001 s. 220)

Förespråkarna för det psykosociala paradigmet framför följande alternativ. Dels förebyggande politiska åtgärder som minskar människors utsatthet för stress och traumatiska händelser, och skapandet av ett rättvisare samhälle genom att minska rasism, sexism och andra förtryck (Read, Moscher & Bentall 2005 s. 283). Dels alternativa terapeutiska behandlingsmetoder, allt från familjeterapi till individuell terapi i olika former (Read, Moscher & Read 2005 s.301-319). Denna skillnad i behandlingsalternativ emanerar självfallet från den ontologiska vidarebefordran av orsakssambanden som detta psykosociala paradigm företar, vilken frigör de epistemologiska och värdeteoretiska ställningstagandena från den enskilda individen. En avsevärd maktlogisk skillnad gentemot föregående paradigm, i det att varje form av maktutövning som utgår från detta paradigms ställningstaganden per automatik har sin verkansgrad i ett bredare sammanhang, från familjen till samhället som helhet. Jag avslutar med att återigen citera delar av avsnittets inledande citat, som ypperligt illustrerar paradigmet maktlogiska skillnader:

” Men DAMP-teorins analys säger att det måste vara individen som är patologisk, inte kulturen... Genom att förlägga orsaken till lidandet hos den ”sårbarheten” visar man att skjutvapen och våldskultur inte går att göra

något åt. Men inte bara det: det finns ingen anledning att ens försöka kontrollera till exempel den kommersiella våldskulturen, eftersom den faktiskt är utan skuld. Friska barn tar inte skada.” (Kärfve 2001 s. 115)

Vi kan svårligen diskutera denna skilda maktlogik utan ett resonemang kring expertisens och professionernas roll i denna maktteoretiska analys samt dessa gruppers förbindelse till vetenskapliga paradig. Under nästa rubrik skall vi företa en djupare analys av hur paradigmen inneboende maktlogiska skillnader materialiseras, eller snarare får sitt genomslag, i det politiska-samhälleliga området.

4.4 Paradigm, maktlogik samt expertis och professioner:

Sociologen och professionsforskaren Terry Johnson säger följande om professionernas roll i politiken:

”The professions, then, are involved in the constitution of the objects of politics; in the identification of new social problems, the construction of the means or instrumentalities for solving them, as well as in staffing the organizations created to cope with them. The professions become, in this view, socio-technical devices through which the means and even the ends of government are articulated. In rendering a realm of affairs *governable*, whether it be education, law, health or even in shaping the self-regulating capacity of subjectivity among citizens, the professions are a key resource of governing in a liberal-democratic state” (Johnson, Larkin & Saks 1995 s.23)

Expertisens och professionernas politiska roll involverar alltså, enligt Johnson, att *konstitutionerna* politikens olika objekt (exempelvis psykiatriområdet, psykisk hälsa samt den psykiskt sjuka individen). Vi möter en liknande tankegång hos sociologen Nikolas Rose, som menar att den politiska styrningen av den liberala-demokratiska staten binds till olika former av positiv kunskap om de mänskliga beteendena (ekonomiska beteenden, familjebeteenden, kriminella beteenden), en kunskap som framförallt utvecklas inom social -och-humanvetenskaperna (Barry, Osborne & Rose 1996 s. 44).

Styrningen ansluts till teorier, statistik och praktiker (t.ex. obligatoriska läkarundersökningar av barn) samt till individer med en viss form av kompetens (socialarbetare, revisorer, läkare osv.). Den vetenskapliga kunskapen utgör i Nikolas Roses perspektiv ett verktyg för ”sanningsproduktion”, en ”sanning” som gör styrningen av den liberala-demokratiska staten genomförbar gentemot medborgare med demokratiska fri och rättigheter (Barry, Osborne & Rose 1996 s. 44-45). Utifrån denna kunskapens och ”sanningens” auktoritet, söker den politiska auktoriteten involvera andra icke-politiska auktoritetsformer i iscensättandet och genomförandet av olika sorters styrningsteknologiska program (se nedan). Dessa icke-politiska auktoritetsformer beviljas sina befogenheter och sin autonomi genom olika former av licensiering, professionalisering och byråkratisering (Barry, Osborne & Rose 1996 s. 46-47).

Utifrån denna teoretiska modell av expertisens och professionernas politiska roll, ses ett dynamiskt förhållande utvecklas mellan den politiska auktoriteten och icke-politiska auktoritetsformer. Denna dynamik utvecklas i samband med iscensättandet och genomförandet av det som Nikolas Rose benämner som styrningsteknologier. Ett teoretiskt begrepp som, enligt Rose, innefattar alla de praktiker genom vilka myndigheter och

makthavare iscensatt sina ambitioner och målsättningar (Barry, Osborne & Rose 1996 s. 42). Rose poängterar förhållandets dynamik då:

” In each case, experts, in demanding that economic, familial and social arrangements are governed according to their own programmes, attempt to mobilize political resources such as legislation, funding or organizational capacity for their own ends” (Barry, Osborne & Rose 1996 s. 46).

Jag skulle, med hänseende på Nikolas Rose och Terry Johnsons tankegångar, vilja formulera expertisens och professionernas politiska roll i den liberala-demokratiska staten som *definierande politikens verklighetsbild och de politiska styrmedel genom vilka den liberala-demokratiska staten styrs*. Vetenskapliga paradigmen utgör följaktligen det kunskapsinnehåll, eller ”prisma”, ur vilket expertis och professioner definierar politikens verklighetsbild samt dess styrmedel, såsom olika styrningsteknologier.

Inom den kontext som texten befattar sig ses två divergerande maktlogiker, som genom sina respektive experter (forskare/läkare) och professioner (läkarkåren) genererar skilda maktlogiska effekter, med avseende på *vilken maktlogik* som paradigmen per automatik bifogar till politikens verklighetsbild och det psykiatriska områdets verksamhet.

Vi finner, förutom redan berörda behandlingsstrategier, tydliga exempel i DAMP-kontexten på det samspel som jag ovan teoretiskt har skildrat genom Johnson och Rose. Detta är ett samspel som vi ser utvecklas mellan företrädare för det biologiska/neuropsykiatriska paradigmet och socialstyrelsen. I ett expertutlåtande manar dessa företrädare till ett brett engagemang för diagnosens existens, vilket föreslås involvera sådana instanser som barnomsorg, skola, socialtjänst, barnmedicin, barnpsykiatri, vuxenpsykiatri, missbruksvård, kriminalvård samt patient- och anhörigföreningar (Kärfve 2001 s. 196). Diagnosen DAMP och dess ”systerdiagnos” ADHD utgör, enligt detta expertutlåtande, ett hot mot folkhälsan som berör en stor del av alla barn och ungdomar, och expertgruppen rekommenderar till uppbyggnaden av en *sammanhängande vårdkedja* (styrningsteknologi) som kan ta hand om problematiska barn ”från barndomen upp till vuxen ålder” (Kärfve 2001 s. 184, 199). Eva Kärfve gör följande kritiska tolkning av detta samspel:

”Det är omöjligt att tolka detta som annat än att svensk neuropsykiatri kräver att politikerna ska ta ställning i den vetenskapliga kontroversen... man kräver myndigt att statsmakterna fogar sig i deras vetenskapssyn, deras forskningsmetoder och deras tolkning av vad som fattas människorna i Sverige” (Kärfve 2001 s. 197)

Min tolkning av detta samspel är att företrädare för det biologiska/neuropsykiatriska paradigmet försöker omsätta sitt paradigms ontologiska, epistemologiska och värdeteoretiska ställningstaganden till styrningsteknologiskt program. Implicit innebär ett sådant styrningsteknologiskt förverkligande att paradigmet materialiseras i en bred socialpolitisk kontext.

Vi ser en liknande maktlogisk materialisering i alla de verksamheter som involverar biologisk testverksamhet, en verksamhet som alltmer breder ut sig inom sjukvården, arbetslivet etc. (Nelkin & Tancredi 1994 s. 33). För som Nelkin och Tancredi framhåller i *Dangerous Diagnostics*:

”Testing is ultimately a form of labeling, of distinguishing among individuals and placing them within specific categories based on biological criteria...Once a person is labeled as having a specific condition, or even

a predisposition to one, others respond accordingly, attributing subsequent behaviour or physical manifestations to that conditions” (Nelkin & Tancredi 1994 s. 168)

Frågan huruvida genetiska testresultat skall vara tillgängliga för försäkringsbolag, arbetsgivare etc. har varit central i debatten kring forskningsutvecklingen inom ”den nya biologin”, och berör på ett tydligt sätt textens maktteoretiska analys. Läsaren kan själv, utifrån Nelkins och Tancredis resonemang, se hur en sådan testverksamhet utförd i stor skala innebär ett samhälleligt genomslag för den biologiska individualiserande maktlogiken, med dess åtföljande fixering av individen vid dennes biologiska grundtillstånd. Det finns således en klar politisk koppling och relevans i dessa divergerande maktlogiker, en koppling som återkommer i samband med den maktteoretiska innebörden av det vetenskapliga ”monopoliseringsförhållande” som existerar inom de båda aktuella forsknings och behandlingsområdena. Denna maktteoretiska innebörd är föremålet för mitt fortsatta resonemang.

V. Maktlogisk ”monopolisering”:

Jag inleder som brukligt med ett citat, denna gång ur William E. Connollys *The Ethos of Pluralization* (University of Minnesota Press 1995), avsett att ”sätta” tonen för det resonemang som följer nedan. Med hänseende på frågan om demokrati och normalisering skriver Connolly följande:

”A normalizing society treats the small set of identities it endorses as if they were intrinsically true; this puts it under tremendous pressure to treat everything that differs from those intrinsic truths to be fundamental threats, deviations, or failures in need of corrections, reform, punishment, silencing or liquidation” (Connolly 1995 s. 89)

Om vi ser tillbaka, så erbjuder vår historia onekligen många exempel som ger Connolly rätt. Inte minst beträffande de psykiskt sjuka, själva arketyper för utanförskapet och samhälleligt uteslutning. För är det inte som Eva Kärfve säger, att:

”...i det samhälle dit de diagnostiserade barnen sedan skickas tillbaka, innebär diagnosen att luften kring barnet blir tunnare. Människor som orkar leva upp till de krav som ställs på normalitet har en tendens att dra sig undan dem som uppfattas som underliga. Är underligheten också *bevisad* genom ett namn och en etikett, som hänvisar till att det är hjärnan det är fel på, kommer barnet att ha mycket svårt för att inränga sig i sociala grupper med inskränkta och intoleranta värderingar som klassificerar sig själva som normala” (Kärfve 2001 s. 92).

Den fråga som jag ställer mig är om inte detta förhållningssätt utgör en effekt av den biologiska individualiserande maktlogiken? För emedan vi hos det biologiska/neuropsykiatriska ser en individualiserande maktlogik som binder den enskilda individen vid dennes (i nuläget) irreversibla biologiska grundtillstånd, så ser vi hos det psykosociala paradigmet en maktlogik som binder individens tillstånd till reversibla grupp och samhällsförhållanden. Ingetdera av paradigmen innebär dock frånvaron av makt och maktutövning. Så *oavsett* om vi tar ställning för det ena eller det andra paradigmet vetenskapliga sanningshalt, går det inte att *exkludera de maktlogiska effekter som respektive paradigm genererar*. Och med politikens verklighetsbild samt dess styrmedel definierad av

expertisen och professionerna, blir frågan om paradigmatiskt dominans problematisk eftersom en sådan situation underförstått innebär en *maktlogisk "monopolisering"*. Ett pluralistiskt förhållande gentemot det psykiatriska forskningsområdets olika paradig, och en medvetenhet kring de olika maktlogiker som dessa olika paradig genererar utifrån sina ställningstaganden, borde vara en självklarhet i ett demokratiskt samhälle. Inte minst med avseende på avsnittets inledande resonemang kring diskriminering och uteslutning.

Låt mig presentera några försiktiga tankegångar kring ämnet diskriminering, som inte kan betecknas som något annat än som tankar. William Connolly igen:

“Contemporary social life requires identity (at various levels) to be, but the dogmatization and universalization of dominant identities translates some of the very intrasubjective and intersubjective differences through which they are organized and regulated into modes of otherness to be assimilated, punished, or liquidated” (Connolly 1995 s. 89).

Det ”monopoliseringsförhållande” som vi ser inom DAMP/schizofreni kontexten uppvisar likheter med den process som Connolly visualiserar genom sitt citat. Genom sin individualiserande maktlogik möjliggör ett sådant förhållande till att dogmatisera normalitet utifrån de kriterier som detta paradigms ställningstaganden kungör, med följderna att våra naturliga biologiska skillnader riskerar att förvandlas till utanförskap och uteslutning. John Read och Nick Haslam konstaterar i *Galenskapens Gåta* att ansträngningarna för att motverka diskriminering av de schizofrena i decennier har utgått från det biologiska/neuropsykiatriska paradigmet ställningstaganden, vilka föreskriver ”upplysning” av allmänheten utifrån paradigmet ställningstagande om de biologiska orsakssambanden. Alla dessa försök har misslyckats, enligt Read och Haslam, som i boken pekar på ett flertal studier som visar på detta misslyckande (Read, Moscher & Bentall 2005 s. 156-157). Vi kan se en parallell tankegång hos Eva Kärfve utifrån ovan redovisade citat, och jag är böjd att stämma in i den kritik som Kärfve, Read och Haslam framför. Den maktlogik som det biologiska/neuropsykiatriska genererar kan, utifrån den argumentation som denna text har framfört, sägas effektuera denna diskriminering. Detta är givetvis en mycket försiktig slutsats, med tanke på textens format, men det är likväl en linje som är väl värd att följas upp i framtida forskning. Det är dessutom en fråga som berör vår framtid och de samhälleliga konsekvenser som forskningsutvecklingen inom ”biovetenskaperna” eventuellt riskerar att effektuera. Jag kommer i textens avslutande diskussion att argumentera för den maktteoretiska infallsvinkelns produktiva angreppssätt, i det att åstadkomma en dialog mellan naturvetare och samhällsvetare med avseende på dessa konsekvenser.

Diskussion

Låt mig inleda med att sammanfatta föreliggande texts centrala argumentation. Jag har i denna text velat peka på hur vetenskaplig kunskap, vetenskapliga paradig, inom det psykiatriska forskningsområdet genom sina divergerande ontologiska, epistemologiska och värde-teoretiska ställningstaganden genererar maktlogiska skillnader. Jag har fört fram denna hypotes genom en analys av två verksamma paradig inom forsknings och behandlingsområdena uppmärksamhetsstörning hos barn och schizofreni. De verksamma paradigmen inom dessa forsknings och behandlingsområdena företräder olika vetenskapsteoretiska ställningstaganden, och deras inbördes position inom forsknings och

behandlingsområdet präglas av asymmetri (vetenskaplig ”monopolisering”), och vetenskapsteoretisk inkommensurabilitet. Detta ”inkommensurabla” läge innebär att vi utifrån vetenskapsteoretiska grunder inte effektivt avgöra, eller säkerställa, vilket av de bägge paradigmen som är det ”bästa” eller ”sannaste”, och bägge paradigmen presenterar också empiriska bevis för giltigheten av respektive ställningstaganden.

Den centrala och essentiella delen av min argumentation är de maktlogiska skillnader som de bägge paradigmen genererar. Det ena av dessa paradigmen, det biologiska/neuropsykiatriska, genererar en biologisk individualiserande maktlogik på grundval av paradigmet ställningstaganden. Detta är en maktlogik som finner sin verkansgrad ur den enskilda individen och dennes biologiska tillstånd. Det andra verksamma paradigmet, det psykosociala, genererar i sin tur en social-grupp relaterad maktlogik, som medför stora skillnader beträffande paradigmet maktlogiska verkansgrad. Detta då paradigmet ontologiska ställningstagande vidarebefordrar orsakssambanden för störningens eller sjukdomens uppkomst, från den berörda individen till den omgivande gruppen och samhället som helhet.

Jag argumenterar vidare, att dessa paradigmen är det kunskapsinnehåll genom vilket expertisen och professionerna definierar politikens verklighetsbild och den liberala-demokratiska statens styrmedel. Denna relation mellan paradigmen och det politiska området genererar, utifrån paradigmen skilda maktlogiker, en förbindelse mellan paradigmen divergerande maktlogik och det politiska-samhälleliga området. I textens sista avsnitt framhölls att det ”monopoliseringsförhållande” som råder inom de aktuella forsknings och behandlingsområdena, mot ovan givna maktlogiska bakgrund, implicit utgör en ”maktlogisk monopolisering”.

Mot bakgrund av det ”inkommensurabla läge” som råder inom det aktuella forsknings och behandlingsområdet, så förefaller det mig fruktlöst att vederlägga paradigmen vetenskapliga sanningshalt. Förvisso är denna sanningshalt alltid fundamental och självklar, inte minst med tanke på de olika maktlogiker som divergerande paradigmen presenterar utifrån sina respektive ställningstaganden. Jag anser dock bestämt att den maktteoretiska diskussion som förts i föreliggande text, i vilken vi koncentrerar oss på paradigmen divergerande maktlogiska effekter, är en produktiv och dialogskapande ”väg framåt”. Inte minst för att undvika det ”skyttegravskrig” som utvecklats i DAMP debattens spår, en situation som den maktteoretiska analysen har goda möjligheter att undvika, då den inte utgår från respektive paradigmen eventuella sanningshalt, utan från dess maktlogiska effekter.

Jag har tidigare pekat på frågan om sambandet mellan den biologiska individualiserande maktlogiken och ”biologisk” diskriminering som ett studieobjekt inför framtiden. Jag finner dessutom frågan om framväxten och etableringen av ett vetenskapligt ”monopoliseringsförhållande” intressant. Hur växer ett sådant förhållande fram? Vilka är de primära aktörerna, och vilka är de bakomliggande orsakerna? Vidare har vi frågan om det politiska områdets acceptans av olika vetenskapliga paradigmen. Hur etableras exempelvis en viss (biologisk alt. social) ”syn på människan” bland beslutsfattare och ansvariga tjänstemän? Dessa frågor blir alltmer aktuella i takt med ”biovetenskapens” fortskridande utveckling. Med dessa frågor avslutar jag därmed denna analys.

Referenser

Barry, A., Osborne, T., Rose, N. (red) (1996) *Foucault and Political Reason*, Chicago: University of Chicago Press.

Beckman, V. (2000) *En väg till fängelset*, Stockholm: Cura.

Beronius, M. (1986) *Den disciplinära maktens organisering*, Lund: Arkiv Avhandlingsserie.

Brante, T., Andersen, H., Korsnes, O. (red) (2001) *Sociologiskt Lexikon*, Stockholm: Natur & Kultur.

Connolly, E. W. (1995) *The Ethos of Pluralization*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

Dreyfus, L. H., Rabinow, P. (1983) *Michel Foucault –Beyond Structuralism and Hermeneutics*, Chicago: University of Chicago Press.

Foucault, M. (1982) "The Subject and Power" i Rabinow, P. (red) (1994) *Power –Essential Works of Foucault 1954-1984*, New York: The New Press

Gillberg, C., Hellgren, L. (red) (2000) *Barn och Ungdomspsykiatri*, Stockholm: Natur och Kultur.

Hacking, I. (2002) *Historical Ontology*, Cambridge MA: Harvard University Press.

Johnson, T., Larkin, G., Saks, M. (red) (1995) *Health Professions and the State in Europe*, London/New York: Routledge.

Kärfve, E. (2001) *Hjärnspöken –DAMP och hotet mot folkhälsan*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.

Lindholm, S. (1979) *Vetenskap, Verklighet och Paradigm*, Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB.

Lukes, S. (2005) *Power -A Radical View*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Nelkin, D., Tancredi, L. (1994) *Dangerous Diagnostics –The Power of Biological Information*, Chicago: University of Chicago Press.

Paul, D. (1995) *Controlling Human Heredity -1865 to the Present*, Amherst NY: Humanity Books.

Petersen, A., Bunton, R. (2002) *The New Genetics and the Public's Health*, London/New York: Routledge.

Read, J., Moscher, R. L., Bentall, P. R. (red) (2005) *Galenskapens Gåta*, Ludvika: Dualis Förlag.

Ritzer, G. (2000) *Sociological Theory*, New York: McGraw-Hill Book Co.